

Реферативний огляд публікацій із конституційного права за 2024 рік

ДИСЕРТАЦІЙНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

Бевз Ю. В. Конституційно-правові засади організації та діяльності політичних партій : дис. ... д-ра філософії / Донецький національний університет ім. Василя Стуса. Вінниця, 2024. 305 с.

Дисертація є комплексним дослідженням конституційно-правових засад організації та діяльності політичних партій із розробленням нових науково обґрунтованих положень і пропозицій. Надано пропозиції щодо підвищення ефективності контролю за діяльністю політичних партій і їх відповідальності та запропоновано: 1) розширити повноваження Конституційного Суду України з наданням права вирішувати питання про відповідність Конституції України (конституційність) виборчих програм і статутів; 2) надати право судам стягувати на користь держави майно та кошти партії у випадку подання політичною партією свідомо (навмисно) неправдивих відомостей для її реєстрації, якщо такі відомості були подані помилково — майно та кошти партії можуть бути використані на її статутні цілі. Набула подальшого розвитку законодавча основа конституційноправової відповідальності у спосіб додаткової аргументації щодо доцільності ухвалення єдиного нормативного акта, в якому потрібно закріпити: підстави застосування конституційно-правової відповідальності, види конституційних деліктів, перелік санкцій, зокрема процедуру притягнення до відповідальності, оскарження рішень, дій чи бездіяльності політичних партій.

Бутков О. І. Конституційно-правові засади проведення громадських обговорень в Україні : дис. ... д-ра філософії / Донецький державний університет внутрішніх справ. Кропивницький, 2023. 249 с. Дата захисту: 01.03.2024.

Дисертація є першим у вітчизняній науці комплексним дослідженням конституційно-правових засад проведення громадських обговорень в Україні. Виходячи із теоретичних та нормативних положень визначено, що об'єктом громадських обговорень може бути будь-яке питання державного та місцевого значення, яке має суспільний інтерес та розгляд якого не є обмежений Конституцією чи законом України. На підставі аналізу стану конституційно-правового регулювання громадських обговорень встановлено: 1) у Конституції України прямо не передбачено використання такої форми демократії участі, як громадське обговорення, однак визначено право громадян безпосередньо брати участь у вирішенні публічних справ; 2) конституційно-правове регулювання громадських обговорень характеризується значною кількістю нормативних актів — і законів, і підзаконних актів. До основних недоліків чинного законодавства, яке регулює питання громадських обговорень, можна віднести таке: 1) велика кількість нормативних актів, які регулюють це питання, що супроводжується значною кількістю юридичних колізій, прогалін, суперечностей і невизначеностей; 2) регулювання проведення громадських обговорень в органах місцевого самоврядування статутним правом. Громадські обговорення є самостійним інститутом конституційного права, який регулює однорідні суспільні відносини та повинен регулюватися окремим нормативним актом. У зв'язку з цим запропоновано ухвалити Закон України «Про громадські обговорення».

Буткова О. Я. Конституційно-правові засади громадської експертизи в Україні : дис. ... д-ра філософії / Донецький державний університет внутрішніх справ. Кропивницький, 2023. 237 с. Дата захисту: 01.03.2024.

Дисертація є першим в українській юридичній науці спеціальним кваліфікаційним дослідженням конституційно-правових засад громадської експертизи в Україні, у якому визначено теоретичні, правові та практичні аспекти громадської експертизи, недоліки конституційно-правового регулювання громадської експертизи в Україні та надано на цій основі обґрунтовані пропозиції удосконалення правового регулювання проведення такої експертизи. Встановлено, що однією з конституційних засад громадської експертизи є розвинене громадянське суспільство, яке є моральним регулятором у дискурсі та може контролювати діяльність і рішення органів державної влади та місцевого самоврядування у спосіб проведення громадської експертизи. Невід'ємною конституційно-правовою засадою громадської експертизи є наявність правової держави, яка здатна забезпечити механізми дотримання прав громадян на участь в управлінні державними справами, свободу доступу до інформації та відповідальність держави перед громадськістю. У контексті можливого впровадження в Україні заслуговує на увагу досвід Швейцарії щодо обов'язкового залучення науковців у певній сфері до розроблення та/або експертизи законопроекту. Задля вдосконалення конституційно-правового регулювання громадської експертизи запропоновано ухвалити Закон України «Про громадську експертизу», який буде поширюватися на всі органи державної влади та місцевого самоврядування.

Вигівська А. С. Конституційно-правові засади фінансового забезпечення підготовки і проведення виборів народних депутатів України : дис. ... д-ра філософії / Київський національний університет ім. Тараса Шевченка. Київ, 2023. 196 с. Дата захисту: 27.02.2024.

Дисертацію присвячено комплексному та ґрунтовному дослідженню фінансового забезпечення підготовки і проведення виборів народних депутатів України. Автор проаналізував сутність конституційно-правового механізму фінансового забезпечення виборів до парламенту України. Досліджено вибори як основну форму волевиявлення народу і як вияв безпосередньої демократії відповідно до положень Конституції України. Детально досліджено конституційно-правові засади фінансового забезпечення виборів до парламенту за рахунок коштів державного бюджету, а також за кошти виборчих фондів партій та власних виборчих фондів кандидатів у депутати. Обґрунтовано пропозицію до Виборчого кодексу України щодо запровадження конкретних санкцій за порушення правил фінансування виборів народних депутатів України.

Воронов Д. О. Виконання рішень Конституційного Суду України: проблеми теорії і практики : дис. ... д-ра філософії / Донецький національний університет ім. Василя Стуса. Вінниця, 2023. 200 с. Дата захисту: 05.03.2024.

Дисертація є першим у вітчизняній науці конституційного права комплексним дослідженням виконання рішень Конституційного Суду України з обґрунтуванням нових теоретичних положень і розробленням рекомендацій та пропозицій щодо вдосконалення правового регулювання реалізації рішень Конституційного Суду України задля підвищення ефективності їх виконання. Запропоновано комплексні зміни до чинного законодавства України (Конституції України, Закону України «Про Конституційний Суд України», Кримінального кодексу України, Кодексу України про адміністративні право-

порушення, Регламенту Конституційного Суду України та Положення про постійного представника Верховної Ради України у Конституційному Суді України), спрямовані на впровадження збалансованого і дієвого порядку виконання рішень та додержання висновків Конституційного Суду України, реальної їх обов'язковості та кореспондованої відповідальності за невиконання чи неналежне виконання даного обов'язку.

Дорошенко Е. Р. Конституційні засади обмеження прав і свобод людини і громадянина в Україні : дис. ... д-ра філософії / Київський національний університет ім. Тараса Шевченка. Київ, 2023. 228 с. Дата захисту: 29.02.2024.

Дисертаційне дослідження спрямовано на розкриття конституційних засад обмеження прав і свобод людини і громадянина та виокремлення особливостей запровадження таких обмежень в умовах воєнного стану та повоєнної відбудови. Проаналізовано поняття і зміст правовідносин у сфері конституційних обмежень прав і свобод людини і громадянина в Україні, якими є врегульовані нормами міжнародних договорів, ратифікованих Україною, Конституції України та законів України суспільні відносини, змістом яких є встановлення тих чи інших звужень різного виду прав і свобод, а також переліку прав і свобод, які не можуть бути обмежені, за наявності настання виняткових для здоров'я нації, безпеки держави обставин та збереження балансу інтересів держави і суспільства й окремої людини, що відповідають конституційним принципам та практиці Європейського суду з прав людини. Вперше розглянуто особливості конституційних обмежень прав і свобод людини і громадянина в умовах воєнного стану, які визначають тимчасовість встановлення таких обмежень періодом існування спеціального правового режиму в державі; розширений склад суб'єктів, які мають право встановлювати такі обмеження: військово-цивільні адміністрації, воєнні адміністрації; розширено повноваження інших державних органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування з метою швидкого реагування та вжиття заходів щодо відвернення небезпеки, забезпечення життєдіяльності громадян в умовах воєнної агресії та небезпеки життю і здоров'ю населення; обов'язок інформування міжнародних та іноземних інституцій щодо термінів та обсягу обмеження прав і свобод людини і громадянина в Україні. Запропоновано розробити Концепцію конституційних обмежень прав і свобод людини і громадянина у період повоєнної відбудови як складову Концепції перехідного правосуддя та визначити її засади в ухваленому Законі України «Про захист прав і свобод людини і громадянина в умовах перехідного періоду».

Іванів І. Г. Правовий статус судді конституційного суду в державах ЄС та Україні : дис. ... д-ра філософії / Ужгородський національний університет. Ужгород, 2023. 191 с. Дата захисту: 28.02.2024.

У дисертаційному дослідженні проведено комплексний аналіз теоретичних і практичних засад правового статусу суддів конституційних судів держав ЄС та України. Виокремлено особливості конституційно-правового регулювання здійснення судової влади у країнах ЄС із урахуванням місця судів конституційної юрисдикції в системі судової влади. Наголошено, що для гарантування належного правового статусу суддів Конституційного Суду України та, як наслідок, утвердження дієвої національної системи конституційної юстиції, крім закономірних нормотворчих та організаційних заходів, державна влада, у межах Конституції України, має забезпечити термінове заповнення наявних вакансій у Конституційному Суді України; гарантувати поступове подальше оновлення персонального складу Конституційного Суду України; започатку-

вати конституційно визначені механізми для дострокового припинення повноважень суддів Конституційного Суду України; для подальшого запобігання надмірному судовому активізму змінити профільний закон у частині строків відкриття проваджень, розгляду справ, порядку і форм судових засідань тощо; внести зміни до Конституції України щодо подальшого удосконалення статусу суддів Конституційного Суду України, форм і методів його роботи. Обґрунтовано, що зазначені заходи суттєво покращать ситуацію в сфері функціонування конституційної юстиції в Україні, створять необхідну перспективу для утвердження ціннісного і практичного значення конституційних принципів, захищених волею народу і спрямованих на забезпечення прав і свобод людини та всебічне гарантування людської гідності. Проаналізовано конституційно-правове регулювання судової влади у зарубіжних країнах. Обґрунтовано, що повноваженням судді конституційного суду, що визначає його винятковий правовий статус порівняно з іншими суб'єктами судової влади в державах, де функціонує спеціалізована конституційна юстиція, є повноваження з остаточного вирішення питань про конституційність/неконституційність нормативних актів.

Іванов А. Б. Конституційно-правовий статус Вищої ради правосуддя в умовах реалізації положень судової реформи : дис. ... д-ра філософії / Ужгородський національний університет. Ужгород, 2023. 201 с. Дата захисту: 23.01.2024.

У дисертації здійснено комплексне дослідження конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя в умовах реалізації положень судової реформи. Визначено позитивним кроком на шляху до модернізації конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя внесення змін до відповідного профільного закону, котрі серед іншого передбачали створення Етичної ради — органу, до предмета відання якого належать питання оцінки доброчесності осіб, котрі потенційно претендують ввійти до складу Вищої ради правосуддя, а також здійснення однократного оцінювання дійсних членів Вищої ради правосуддя щодо їх відповідності вимогам доброчесності та професійної етики. Запропоновано ухвалення окремого документа — Керівні принципи та/або Кодекс етики Вищої ради правосуддя, котрий може зміцнити довіру громадськості та сприяти кращому розумінню ролі зазначеного органу суддівського врядування. Запропоновано застосовувати принцип збалансованості у формуванні органів суддівського врядування, котрий передбачає, зокрема, безпосередню участь у складі судових рад і інших представників, не обов'язково правничих професій. Обґрунтовано доцільність розширення повноваження Вищої ради правосуддя в аспекті реагування на захист суддів і прокурорів від будь-яких дій, які можуть вплинути на їх незалежність або неупередженість, викликати підозри щодо них або можуть завдати шкоди їхній професійній репутації.

Каменчук Т. В. Права людини: традиційні та сучасні підходи : дис. ... д-ра філософії / Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2024. 227 с. Дата захисту: 04.03.2024.

Дисертацію присвячено комплексному дослідженню поняття, сутності і змісту прав людини на основі традиційних та сучасних підходів. Розглянуто основні засади та принципи, які лежать в основі прав людини: незалежність, невід'ємність, універсальність та недоторканність. Проаналізовано історичні етапи становлення поняття «права людини», починаючи зі Стародавнього світу та закінчуючи сучасними міжнародними правовими документами. Досліджено сучасні форми та механізми захисту

прав людини, такі як національні та міжнародні правові інструменти, судова практика, засоби масової інформації та громадські організації. Проведено аналіз впливу глобалізаційних процесів на економічні, соціальні та політичні права людини. Означено роль міжнародних організацій і міжнародного права у забезпеченні прав людини в умовах глобалізації. Установлено взаємозв'язок між глобалізацією та правами меншин, правами жінок, правами національних меншин та правами мігрантів.

Ковтуняк В. О. Процедура внесення змін до конституції: порівняльно-правовий аналіз : дис. ... д-ра юрид. наук / Ужгородський національний університет. Ужгород, 2023. 194 с. Дата захисту: 26.02.2024.

Дисертація є комплексним правовим дослідженням, спрямованим на розкриття юридичної сутності процедури внесення змін до Конституції України, а також на визначення проблемних питань та вироблення конкретних пропозицій щодо вдосконалення такої процедури з урахуванням досвіду зарубіжних держав, отриманого унаслідок порівняльно-правових методів дослідження. Особливу увагу присвячено питанню сучасного розуміння поняття конституції. Означено широку варіативність підходів до розуміння конституції: від історичних — щодо аналізу впливу нормативних документів, частково аналогічних до сучасних конституцій у різні періоди; до інституціонального, формально-юридичного, соціального, політичного, природно-правового підходів. Проведено детальний аналіз теоретичних і практичних особливостей внесення змін до конституції як частини конституційного процесу. Акцентовано на тому, що забезпечення конституціоналізму передбачає наявність передбачуваних і стабільних положень конституцій, які не мають бути легко змінені у вирі політичних чи інших процесів. Аргументовано юридичну недоцільність зміни преамбул конституцій як їх історичних та мотиваційних частин. Доведено, що потреба зміни преамбули конституції свідчить про необхідність ухвалення її (конституції) нової редакції. Проведено порівняльно-правове дослідження процесів внесення змін до конституцій провідних держав світу, а також концептуальних засад підходу до формування процедур внесення таких змін. Виокремлено загальні характерні риси та групи країн із різними підходами до процесу внесення змін до конституції, особливостями процедури внесення таких змін та іншими важливими конституційними положеннями, дотичними до конституційного процесу.

Мерник А. М. Обмеження прав людини в умовах особливих правових режимів: загальнотеоретичні аспекти : дис. ... д-ра юрид. наук / Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2023. 408 с. Дата захисту: 15.02.2024.

Дисертацію присвячено вивченню правової доктрини обмеження прав людини в умовах дії особливих правових режимів, розкриттю принципів, які застосовують під час обмеження прав, виявленню недоліків та формулюванню пропозицій щодо вдосконалення нормативно-правового регулювання суспільних відносин із зазначених питань. Зроблено висновок, що в умовах особливих правових режимів існує велика кількість прав людини, що є відносними, не абсолютними, і можуть бути обмежені органами державної влади та місцевого самоврядування. Проте для того, щоб такі обмеження були правомірними, не порушували принцип верховенства права, їх визнавали допустимими, вони повинні відповідати певним критеріям: бути визначеними законом; не стосуються основного змісту права; бути домірними поставленій меті (принцип пропорційності); їх застосовують у законних цілях, перелік яких є вичерпним і не

підлягає розширенню. Досліджено інститут контролю за дотриманням прав людини як засіб захисту та відновлення прав людини під час дії особливих правових режимів та після їх припинення, що є актуальним з огляду на запровадження в Україні воєнного стану. Здійснено правовий аналіз інституту контролю за дотриманням прав людини в умовах особливих правових режимів, визначено основні особливості громадського, державного, судового контролю, висвітлено повноваження інституцій громадянського суспільства, органів державної влади, конституційних судів під час здійснення контролю за дотриманням прав людини в умовах їх тимчасового обмеження.

Моніч Б. С. Акти Конституційного Суду України: правова природа і види: дис. ... д-ра філософії / Донецький національний університет ім. Василя Стуса. Вінниця, 2023. 228 с. Дата захисту: 05.03.2024.

Дисертація є комплексним дослідженням правової природи та видів актів Конституційного Суду України. У розділі 1 «Загальнотеоретична характеристика актів Конституційного Суду України» проаналізовано підходи до визначення поняття, ознак актів Конституційного Суду України (далі — Конституційний Суд, КСУ, Суд), виявлено особливості їх правової природи; на підставі доктринальних підходів, практики КСУ та органів конституційного контролю інших країн охарактеризовано особливості правової природи, ознаки, значення юридичних позицій КСУ; уточнено роль і місце актів Суду у системі джерел національного права. Вперше запропоновано комплексне розуміння природи актів КСУ як правових актів та джерела права і як процесуальних документів та їх визначення. Запропоновано авторську редакцію статті 83 Закону України «Про Конституційний Суд України». Набули подальшого розвитку положення щодо обумовленості правової природи актів Конституційного Суду особливим правовим статусом цього органу з доведенням того, що всі акти КСУ є правовими, але тільки рішення та висновки мають ознаку нормативності, оскільки породжують виникнення, зміну чи припинення відповідних правовідносин. Обґрунтовано, що для оцінки юридичного значення рішень КСУ необхідно використовувати термін «преюдиція», оскільки рішення КСУ про тлумачення закону стосується його правового змісту і є обов'язковим для всіх випадків його застосування. Доведено, що з огляду на лише правовий характер актів КСУ задля уникнення політичної заангажованості Суд не має розглядати питання щодо політичної доцільності актів чи рішень, що є предметом розгляду Суду, адекватності заходів, які здійснювали на їх основі, та запропоновано доповнити статтю 8 Закону України «Про Конституційний Суд України» частиною четвертою відповідного змісту.

Никорак О. Ю. Конституційна ідентичність як категорія конституційного права : дис. ... д-ра філософії / Львівський національний університет ім. Івана Франка. Львів, 248 с. Дата захисту: 26.03.2024.

Дисертацію присвячено комплексному теоретичному дослідженню поняття конституційної ідентичності як категорії конституційного права. Описано структуру поняття та його компонентів, досліджено конституційну ідентичність окремих держав західної демократії, Європейського Союзу та України. У дисертаційному дослідженні охарактеризовано частину компонентів конституційної ідентичності: універсальні та національні конституційні цінності. Вихідною тезою дисертації є розуміння конституційної ідентичності України крізь призму національних цінностей, які є основоположними в умовах загроз самозбереження нації у поєднанні з євроінтегра-

ційними прагненнями як виразниками універсальних правових цінностей західної цивілізації. Доведено, що і зміст цього міждисциплінарного поняття, і його структура залежать від особливостей становлення кожної конституційної держави, отже, аналіз міждисциплінарного та полісемантичного поняття конституційної ідентичності як самостійної категорії конституційного права є актуальним і критично необхідним. Інтерес до поняття «конституційної ідентичності» як категорії конституційного права зумовлено також тим, що в окремих випадках конституційну ідентичність використовують для виправдання зловживань принципом невтручання у внутрішні справи чи уникнення примату міжнародного права. Така неоднозначність поняття лише доводить необхідність глибшого аналізу його генези та меж застосування. Внаслідок порівняльно-правової характеристики конституційних ідентичностей конкретних держав та Європейського Союзу у дослідженні зацентровано на формуванні та сфері використання цієї категорії. Зосереджено увагу на тому, що зарубіжний досвід має свою специфіку, яка залежить і від рівня розвитку демократичних інститутів та ефективності публічної адміністрації, і від соціально-правових, культурних, етнічних чинників, консолідованості нації, рівня розвитку громадянського суспільства та вектора національної ідеї.

Панчишин Р. І. Об'єднана територіальна громада як суб'єкт муніципально-правових відносин : дис. ... д-ра юрид. наук / Національний авіаційний університет. Київ, 2024. 442 с. Дата захисту: 18.04.2024.

Дисертацію присвячено науково-теоретичним, правовим і практичним проблемам визначення правового статусу об'єднаної територіальної громади як суб'єкта муніципально-правових відносин. У дослідженні надано авторське визначення муніципально-правових відносин як особливого виду публічно-правових відносин, урегульованих нормами конституційного та муніципального права, обов'язковим суб'єктом яких є територіальна громада (об'єднана громада) або сформований нею представницький орган, та який виникає у сфері реалізації місцевого самоврядування, виконання завдань і функцій місцевого самоврядування та формування системи органів місцевого самоврядування з метою реалізації прав та інтересів членів відповідної громади та інтересів усієї громади. Доведено, що в конституційно-правовому аспекті територіальна громада — це сукупність людей — мешканців певної адміністративно-територіальної одиниці або її частини чи декількох територіальних одиниць, яких поєднує спільність території проживання, володіння та розпорядження комунальною власністю, включаючи землі комунальної власності, а також спільність інтересів у сфері соціально-економічного, культурно-етнографічного, екологічного розвитку певної території, та які наділені гарантованим Конституцією та законами України правом безпосередньо та через представницькі органи, які їм підзвітні та підконтрольні, вирішувати питання місцевого значення в усіх суспільних сферах. Розкрито поняття та ознаки спроможної територіальної громади, систематизовано функції об'єднаної територіальної громади, визначено особливості реалізації функцій і повноважень об'єднаної територіальної громади в умовах дії правового режиму воєнного стану, окреслено форми взаємодії об'єднаної територіальної громади та місцевих органів державної виконавчої влади. Проведено аналіз зарубіжного досвіду у сфері здійснення муніципально-правової реформи. Розроблено пропозиції щодо удосконалення національного законодавства у сфері регулювання гарантій об'єднання територіальної громади, а також окремих видів муніципально-правової відповідальності виборних осіб та органів місцевого самоврядування.

Парамонов Н. В. Репродуктивні права в Україні та сусідніх державах: конституційне дослідження : дис. ... д-ра філософії / Ужгородський національний університет. Ужгород, 2023. 198 с. Дата захисту: 28.02.2024.

Дисертаційне дослідження присвячено проблемам, пов'язаним із юридичною природою, системою та змістом репродуктивних прав людини, їх конституційним та законодавчим визнанням, а також аналізом конституційної цінності права на життя, в розрізі репродуктивних прав, репродуктивного здоров'я, аналізу та обґрунтування цілісного наукового уявлення про належність інституту репродуктивних прав людини до системи конституційно-правових інститутів, що становлять структуру основ правового статусу особи. Під час дослідження виокремлено загальні теоретичні підходи до конституційно-правової та аксіологічної характеристики конституційного права людини на життя і розглянуто еволюцію репродуктивного права. Проаналізовано конституційне право людини на життя як основу інституціоналізації репродуктивних прав людини, визначено поняття, систему репродуктивних прав людини, їх співвідношення з основами правового статусу особи; взаємозв'язок репродуктивного здоров'я та репродуктивних прав, а також їх змістове наповнення; виявлено специфіку конституційно-правового механізму реалізації репродуктивних прав людини через призму допоміжних технологій, а також визначено гарантії репродуктивних прав людини, їх видову характеристику; розкрито систему захисту репродуктивних прав і репродуктивного здоров'я через призму судових рішень та сформульовано пропозиції щодо вдосконалення правових засад інституту репродуктивних прав людини.

Продан В. І. Конституційно-правове регулювання права на освіту: вітчизняний досвід та зарубіжна практика : дис. ... д-ра філософії / Ужгородський національний університет. Ужгород, 2023. 319 с. Дата захисту: 16.02.2024.

У дисертаційному дослідженні наведено теоретичне узагальнення та подано нове науково-обґрунтоване вирішення проблематики конституційно-правового регулювання освіти в умовах кризових ситуацій в Україні та зарубіжних державах. Наведено авторське розуміння освіти як ціннісної парадигми, зокрема, як процесу розвитку особистості, що передбачає навчання та виховання, містить у собі передання знань, розвиток моральних цінностей, стимулювання креативності та самовираження, а також формування глибокого розуміння себе, суспільства та навколишнього середовища. Сформульовано розуміння дефініції «освіта як основоположне право» як універсального та невід'ємного права кожної людини на здобуття знань, навичок та компетентностей, розвиток власної особистості відповідно до індивідуальних потреб та можливостей у дусі доступної, якісної, справедливої та рівної освіти на всіх рівнях з метою сприяння особистому, громадянському та державному розвитку, культурній різноманітності та соціальній інтеграції. Проаналізовано зарубіжний досвід конституційно-правового регулювання права на освіту, а саме Італії, Німеччини, США, Франції, Швейцарії та Японії. Запропоновано під правомірним обмеженням прав та свобод осіб розуміти допустиму, законно передбачену та обґрунтовану діяльність держави або інших органів, спрямовану на обмеження або обґрунтування використання конкретного права або свободи особи в інтересах загального блага за умови дотримання законодавчих процедур і визначених критеріїв, таких як наявність закону, легітимність мети обмеження та необхідність його застосування в демократичному суспільстві.

Пулей В. І. Інститут конституційної скарги в Україні та країнах Центральної Європи: порівняльно-правове дослідження : дис. ... д-ра філософії / Ужгородський національний університет. Ужгород, 2023. 224 с. Дата захисту: 27.02.2024.

У дисертаційній роботі здійснено порівняльно-правове дослідження інституту конституційної скарги в Україні та країнах Центральної Європи. Проаналізовано еволюцію конституційно-правового регулювання конституційної скарги в Україні та центральноєвропейських державах. Із позиції теоретичної складової дисертаційного дослідження важливу роль відіграли напрацювання вітчизняних та зарубіжних науковців та експертів, які досліджували та висвітлювали засади функціонування конституційної скарги як форми прямого звернення до органу конституційної юрисдикції, що є засобом забезпечення зворотного впливу індивідів та їх об'єднань на публічну владу, є одним із засобів зміцнення демократії та утвердження верховенства права. Досліджено понятійно-категорійний апарат права на конституційну скаргу та виокремлено його кваліфікаційні ознаки. Охарактеризовано правові аспекти формування та реалізації парадигми конституційної скарги в країнах Центральної Європи. Проаналізовано конституційно-правову джерельну базу забезпечення функціонування інституту конституційної скарги в Україні та країнах Центральної Європи. Проаналізовано характерні особливості інституту прямої конституційної скарги в країнах Центральної Європи на прикладі окремих держав. Вагомими є напрацювання щодо праксеологічного аспекту функціонування інституту конституційної скарги в Україні. Сформульовано пропозиції щодо вдосконалення конституційного та законодавчого закріплення права на конституційну скаргу.

Сподарик М. Б. Окрема думка судді органу конституційної юрисдикції: порівняльно-правове дослідження : дис. ... д-ра філософії / Львівський національний університет ім. Івана Франка. Львів, 196 с. Дата захисту: 15.03.2024.

Дисертація є комплексним порівняльно-правовим монографічним дослідженням інституту окремої думки судді органу конституційної юрисдикції. У роботі здійснено загальну характеристику інституту окремої думки судді органу конституційної юрисдикції в Україні та зарубіжних державах, визначено ознаки окремої думки судді органу конституційної юрисдикції, опрацьовано досвід держав, де діють спеціалізовані органи конституційного контролю, а також держав, де як орган конституційної юрисдикції діє загальний суд; визначено характерні особливості правового регулювання та специфіку реалізації суддями права на викладення окремої думки в кожній із держав. Проаналізовано прецедентну практику органів конституційної юрисдикції, де визначальну роль у формуванні правової позиції суду відіграла окрема думка судді. Наведено порівняльно-правову характеристику видів окремих думок та їх форм викладу, запропоновано систему ознак окремої думки судді органу конституційної юрисдикції. Обґрунтовано існування системи функцій окремої думки судді органу конституційної юрисдикції. Проведено аналіз процесу становлення інституту окремої думки судді Конституційного Суду України, визначено перспективи його розвитку. Встановлено межі реалізації суддею права на викладення окремої думки, досліджено проблематику використання суддівської етики як підстави для обмеження права судді на викладення окремої думки.

Сус М. С. Конституційні засади державного захисту конкуренції в Україні у контексті досвіду Європейського Союзу : дис. ... д-ра філософії / Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Київ, 2023. 270 с. Дата захисту: 17.01.2024.

Дисертація є комплексним дослідженням конституційних засад державного захисту конкуренції в Україні, проблематики їх реалізації на рівні правового регулювання та правозастосовної практики в контексті досвіду Європейського Союзу. Розглянуто проблематику інституційного механізму захисту конкуренції в Україні з погляду верховенства права та інших конституційних положень. Вказано про відсутність чіткого врегулювання повноважень різних органів, які залучені до такого захисту, що продемонстровано на прикладі суперечностей між Конституцією України, Законом України «Про Антимонопольний комітет України» та Законом України «Про центральні органи виконавчої влади» щодо повноважень Верховної Ради України, Президента та Кабінету Міністрів України щодо формування керівного складу Антимонопольного комітету України — Голови та його заступників, або ж суперечностей повноважень органів Антимонопольного комітету України щодо розгляду справ про адміністративні правопорушення, передбачених Законом України «Про Антимонопольний комітет України», положенням Кодексу України про адміністративні правопорушення, відповідно до якого розгляд таких справ є повноваженням судів. Зосереджено увагу на характеристиці ролі та місця Конституційного Суду України в інституційному механізмі державного захисту конкуренції, аналізі його практики щодо розгляду питань, пов'язаних із захистом конкуренції, зокрема в частині розгляду конституційних скарг. Проаналізовано практику конституційних судів країн Європи, яка показує, що перед ними дедалі частіше постають питання, пов'язані із захистом конкуренції, передусім щодо дотримання прав осіб під час провадження конкурентних відомств. З огляду на ці тенденції спрогнозовано можливе збільшення ролі Конституційного Суду України в інституційному механізмі захисту конкуренції. Запропоновано шляхи вирішення виявленої проблематики законодавчого регулювання та практики правозастосування в частині державного захисту конкуренції в Україні у спосіб відповідних комплексних змін до законодавства та практики, які наблизили б українські підходи до підходів Європейського Союзу та стандартів Європейського суду з захисту прав людини.

Филипцев Є. Ю. Конституційно-правове регулювання та практика застосування державної мови у сфері освіти в Україні : дис. ... д-ра філософії / Львівський національний університет ім. Івана Франка. Львів, 2023. 258 с. Дата захисту: 15.02.2024.

Дисертація є комплексним дослідженням конституційно-правового регулювання та практики застосування державної мови у сфері освіти в Україні. Дисертація складається з трьох розділів, у яких розглянуто такі питання: загальнотеоретичні засади дослідження та його понятійний апарат; історико-правові особливості становлення та розвитку конституційно-правового регулювання і практики застосування державної мови у сфері освіти в Україні; аксіологічне значення державної мови під час застосування у сфері освіти в Україні; вплив застосування державної мови у сфері освіти в Україні на формування української національної ідентичності; мова освітнього процесу в Україні як фактор впливу на стан національної безпеки, збереження територіальної цілісності та державного суверенітету; конституційно-правове гаран-

тування вільного розвитку, використання і захисту мов національних меншин та корінних народів України; європейські стандарти правового регулювання мовних відносин у сфері освіти; досвід окремих зарубіжних держав щодо правового регулювання та практики застосування державної мови у сфері освіти; пропозиції щодо удосконалення конституційно-правового регулювання мови освіти та практики її застосування у сфері освіти в Україні.

Чайковський О. І. Конституційно-правовий механізм захисту права на житло : дис. ... д-ра філософії / Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова, Одеса, 2023. 198 с. Дата захисту: 24.02.2024.

Дисертація є першим в Україні комплексним дослідженням, у якому розглянуто конституційно-правовий механізм захисту права на житло як органічне поєднання нормативних, організаційних та функціональних засобів правозахисної діяльності у галузі одного з найголовніших, природних та невід'ємних прав людини, напряду пов'язаних із її гідним існуванням та життям. Право на житло в науці конституційного права прийнято вважати правом другого покоління, яке має позитивний характер та залежить від економічних спроможностей держави щодо його забезпечення, реалізації та захисту. Проте сучасний розвиток уявлень про людську гідність, а також відповідні трансформації в системі міжнародних стандартів прав людини дають змогу стверджувати про зміну парадигми правової природи права на житло, визнання його не лише одним із найголовніших прав людини, а й таким, від якого прямо залежить низка інших не менш важливих прав, як-то: право на життя та здоров'я, на повагу до приватного та сімейного життя, на безпечні психофізіологічні умови існування, на доступ до інфраструктурних та культурних об'єктів тощо. Зазначені аспекти обумовлюють необхідність пошуку нових дієвих механізмів захисту відповідного права, що підтверджує особливе значення здійсненого дисертаційного дослідження.

СТАТТІ ТА НАУКОВІ ДОПОВІДІ

Амелін О. Модернізація конституційно-правового статусу суддів в Україні. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2024. Т. 14. № 1. С. 40–49.

В умовах воєнного стану та процесів євроінтеграції важливим стає питання реформування органів державної влади, зокрема органів й установ системи правосуддя. У межах дослідження констатовано, що сучасний конституційно-правовий статус суддів визначають оновлена редакція Конституції України, Закон України «Про судоустрій і статус суддів» та інші законодавчі акти. Зазначено, що однією з головних проблем судової системи України залишається кадрова неуккомплектованість судів. З огляду на реформи, запроваджені з 2 червня 2016 року, здійснено порівняльно-правовий аналіз статусу суддів до та після таких нововведень. Виявлено, що раніше судді мали абсолютну недоторканність, нині — функціональний імунітет, який захищає від переслідування за їхні дії. Ці реформи реалізовано для того, щоб забезпечити незалежність суддів і захистити їх від політичного тиску. Досліджено досвід таких країн, як Італія, Німеччина, Японія, США, у контексті забезпечення принципу незалежності суддів. Аргументовано, що цей принцип можна реалізувати в різних формах. Також обґрунтовано важливість питання ребрендингу державних установ.

Багмет А. А. Повноваження та компетенція омбудсмена у питанні захисту прав військовослужбовців. Журнал східноєвропейського права. 2024. № 120. С. 115–121.

У статті розкрито повноваження та компетенцію омбудсмена у питанні захисту прав військовослужбовців. Наголошено, що запровадження посади спеціалізованого військового омбудсмена в Україні може мати значний позитивний вплив на захист прав військовослужбовців, адже повноваження та компетенція омбудсмена у питанні захисту прав військовослужбовців охоплюють широкий спектр дій і можливостей забезпечення дотримання їхніх прав та інтересів. Визначено, що до основних аспектів повноважень та компетенції омбудсмена у цій сфері належать: 1) моніторинг умов тримання (омбудсмен має право відвідувати місця тримання військовослужбовців, такі як військові частини, казарми, лінійні частини, спеціальні виховні установи та інші, для перевірки умов їх перебування та дотримання їхніх прав); 2) отримання та розгляд скарг (омбудсмен приймає скарги військовослужбовців та їхніх родин щодо порушень їхніх прав та інтересів, розслідує ці скарги та намагається вирішити їх у спосіб проведення розслідувань та медіації); 3) публічні звернення (омбудсмен може виступати з публічними заявами, звертаючись до владних органів із вимогою вжиття заходів щодо захисту прав військовослужбовців); 4) лобіювання законодавчих змін (омбудсмен може рекомендувати внесення змін до законодавства з метою покращення правового захисту військовослужбовців та їхніх родин); 5) проведення аналізу та розроблення рекомендацій (омбудсмен аналізує ситуацію з правами військовослужбовців, ідентифікує проблеми та розробляє рекомендації для владних органів щодо їх вирішення); 6) співпраця з іншими органами та громадськими організаціями (омбудсмен може співпрацювати з іншими органами влади, міжнародними організаціями та громадськими організаціями для покращення захисту прав військовослужбовців).

Берч В. В. Безпосередня судова демократія як конституційно-правовий феномен. Аналітично-порівняльне правознавство. 2024. № 1. С. 100–104.

У статті досліджено безпосередню судову демократію як конституційно-правовий феномен. Підкреслено, що забезпечення незалежності судової влади та підвищення її соціальної відповідальності перед громадянами через ЗМІ та громадянське суспільство є важливими складовими на шляху до вдосконалення системи правосуддя. Зазначено, що безпосередня судова демократія — це механізм, за допомогою якого громадяни беруть активну участь в ухваленні судових рішень, що надає їм можливість впливати на вирішення справ. У цьому контексті громадяни стають суддями, які беруть участь у розгляді конкретних справ, ухвалюють рішення і визначають покарання, якщо воно необхідне. Резюмовано, що незважаючи на переваги безпосередньої судової демократії, її також супроводжують виклики та обмеження, такі як недостатнє правове навчання громадян, можливість маніпуляцій та потреба в значних ресурсах для забезпечення участі громадян у судових процедурах. Однак ці обмеження не є непереборними і вони можуть бути подолані за допомогою ефективних освітніх та інформаційних програм, а також у спосіб заохочення громадянської участі.

Білокурська О. В. Обов'язок володіти державною мовою: аналіз правового регулювання на основі чинного законодавства та рішень Конституційного Суду України. Аналітично-порівняльне правознавство. 2024. № 1. С. 110–114.

У науковій статті зазначено, що державна мова є важливою складовою національної ідентичності, і питання забезпечення захисту та розвитку державної мови в умовах

глобалізації та різноманітності мовних спільнот є вагомим аспектом забезпечення рівності всіх громадян незалежно від їх мовного та етнічного походження. Автор звертає увагу, що значущу роль у процесі забезпечення володіння та розвитку державної мови як основи для повноцінної участі громадян у житті країни, ефективної комунікації в громадській та політичній сферах відіграє обов'язок володіти державною мовою. Наголошено, що невиконання чи неналежне виконання обов'язку володіти державною мовою може тягнути за собою низку негативних наслідків і для конкретної людини, і для суспільства загалом, а саме: а) порушення конституційних гарантій прав людини; б) порушення засад рівності та недискримінації між громадянами України; в) порушення принципу мовної єдності та виникнення міжетнічних конфліктів; г) незбереження культурної та національної спадщини; д) зниження рівня довіри громадян до владних структур та системи органів влади в цілому тощо. Задля посилення положень статті 10 Основного Закону України та з метою виконання відповідних рішень Конституційного Суду України запропоновано до розділу II Конституції України додати обов'язок громадянина України знати та володіти державною мовою, що виступатиме гарантією захисту української мови як державної, забезпечуватиме її пріоритетне використання в суспільстві та державних інституціях, слугуватиме підтримці й утвердженню мовної єдності та збереженню національної ідентичності суспільства.

Вовк В. М. Право на безпеку як фундаментальне право людини. Аналітично-порівняльне правознавство. 2024. № 1. С. 27–30.

Статтю присвячено розгляду права на безпеку як фундаментального права людини. Проблеми, пов'язані з правом на безпеку, мають комплексний характер, що зумовлено специфікою поточного розвитку суспільства. Показано, що в сучасних умовах право на безпеку існує *de facto* за замовчуванням, але *de iure* не має статусу фундаментального та універсального права людини. Разом із цим право на безпеку є правовим визнанням наявності безпечних умов існування для кожної людини і контекстом реалізації як окремих, так і усього комплексу прав людини. Доведено, що право на безпеку є інтегральним поняттям, що підтверджує значна кількість прав, похідних від нього. Також доведено, що сучасні уявлення про безпеку детерміновано явищами секуляризації та антропологічних тенденцій. Сьогодні змістове наповнення поняття «безпека» акцентує на окремому індивіді, а не на державі. На відміну від попередніх епох відповідальність за створення і функціонування законів і правил безпечного життя покладається на людину. Значну увагу приділено сучасному розумінню права на безпеку, яке має власне культурологічне підґрунтя у вигляді зміни нормативної моделі суспільства: нинішнє суспільство — це суспільство динамічних змін, ризиків і конфліктів, у якому основним суспільним ідеалом є безпека, а не рівність, як це мало місце в попередні епохи. Також зазначено, що різні історико-культурні системи мають власне уявлення про безпеку та специфічні засоби її гарантування. Право на безпеку в онтологічному сенсі близьке з правом на свободу, оскільки існує у двох формах — позитивній (як система заходів протидії небезпекам і загрозам та забезпечення стабільності) і негативній (як стан захищеності індивіда від ризиків і загроз). Підкреслено, що право на безпеку є базовим (фоновим) для реалізації всіх інших прав людини.

Гета Д. С., Кисильова К. В., Ковач Я. В. Роль конституційного суду у захисті громадянських прав під час воєнного стану. Академічні візії. 2024. № 30. С. 1–12.

Статтю присвячено аналізу судових механізмів захисту прав громадян в умовах воєнного стану. Проаналізовано роль Конституційного Суду України в захисті прав гро-

мадян в умовах воєнного стану. Наголошено, що Конституційний Суд України зарекомендував себе як невід'ємна складова функціонування держави. Це особливо важливо у складні періоди суспільного життя, в ситуаціях, що вимагають запровадження особливого надзвичайного стану, зокрема воєнного. У такі періоди судова влада повинна постійно працювати над забезпеченням та гарантуванням прав і свобод людини і громадянина, гарантованих Конституцією України та охоронюваних державою. Доведено, що права і свободи людини та громадянина мають залишатися пріоритетом держави на всій території України навіть в умовах воєнного стану. Це безпрецедентне явище для нашої країни, безсумнівно, викличе труднощі у функціонуванні механізмів захисту та забезпечення конституційних прав і свобод. Необхідно також урахувувати, що в умовах воєнного стану деякі конституційні права громадян можуть бути обмежені з метою ефективнішої мобілізації державних ресурсів для протидії військовим нападам. Ці питання мають бути взяті до уваги в майбутніх дослідженнях.

Гетьманцева Н. Д. Рішення Конституційного Суду України як юридичний засіб зміцнення конституційної законності. *Правова парадигма відновлення України: проблеми та перспективи* : матеріали XIV Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 23 лютого 2024 р.) / Національний авіаційний університет. Тернопіль : Вектор, 2024. С. 459–462.

Проаналізовано низку рішень Конституційного Суду України, якими у спосіб офіційного тлумачення положень Основного Закону держави, а також КЗпП України подолано правову колізію щодо визначення змісту категорії «право на працю» та визначено роль держави у його забезпеченні.

Запорожець Т. В., Таран Є. І. Концептуально-правові засади реалізації законодавчої влади за принципом поділу влади: зарубіжний та вітчизняний досвід. *Публічне адміністрування та національна безпека*. 2024. № 2. С. 1–19.

У статті здійснено аналіз концептуально-правових основ реалізації законодавчої влади за принципом поділу влади в зарубіжних країнах та в Україні. Обґрунтовано, що сучасне розуміння принципу поділу влади визначено в теоріях конституціоналізму та демократії, відповідно до якої кожна гілка влади (законодавча, виконавча, судова) має свої чітко визначені повноваження, що є необхідним для функціонування демократичної системи. Дослідження підтверджує, що для ефективної реалізації принципу поділу влади необхідна наявність чіткої конституційної бази, яка визначає повноваження та взаємодію різних гілок влади. Означено низку викликів та проблем у реалізації принципу поділу влади, таких як концентрація влади, недостатній парламентський контроль, політизація процесів тощо. Особливу увагу приділено питанням забезпечення функціонування законодавчої гілки влади в умовах воєнного стану. Доведено, що концептуальні та правові основи реалізації законодавчої влади повинні бути адаптовані до конкретних умов кожної країни, враховуючи її історичний, культурний та політичний контекст. Обґрунтовано, що Україна продовжує долати виклики, пов'язані з війною, відтак роль законодавчої гілки влади є вирішальною у формуванні майбутньої траєкторії країни до стабільності, безпеки та демократичного врядування. Висновки підтверджують, що система поділу влади потребує модернізації для відповідності вимогам сучасного суспільства та забезпечення демократичного розвитку. Результати дослідження вказують на важливість належного правового та концептуального забезпечення принципу поділу влади для забезпечення стабільності, ефективності та легітимності державного управління.

Карбан М. Право на свободу об'єднання: основні тенденції конституціоналізації в зарубіжних країнах. *Право. UA*. 2024. № 1. С. 179–184.

У статті розглянуто сучасні тенденції конституціоналізації права на об'єднання у зарубіжних країнах. Обґрунтовано, що міжнародні стандарти суттєво вплинули на національне регулювання права на свободу об'єднання. Право на свободу об'єднання прийнято вважати політичним правом особи. Водночас практика доводить, що в класичному вигляді політичним можна вважати лише право на об'єднання в політичні партії, інші ж об'єднання (некомерційні організації) можуть тяжити до реалізації особистих прав, а от право на об'єднання у професійні спілки нерозривно пов'язане із соціально-економічними правами. Внаслідок аналізу досвіду конституціоналізації права на свободу об'єднання виокремлено декілька тенденцій (які не є повсюдними, та все ж варті уваги). По-перше, особливе регулювання має право на об'єднання в політичні партії, окремо від власне права на об'єднання як такого. По-друге, дуже часто наголошується на демократичній структурі об'єднань (у цілому або лише щодо політичних партій). По-третє, часто підкреслюють ті легітимні цілі, заради яких це право може бути обмежено. По-четверте, свободу об'єднання і свободу зібрань іноді згадують разом (аналогійний підхід застосовано і в статті 11 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод), а в деяких випадках — разом із гарантуванням свободи слова, друку, вираження поглядів. По-п'яте, конституції можуть регулювати питання припинення членства у політичних партіях у зв'язку із перебуванням на певних посадах. По-шосте, обмежувати (забороняти) діяльність об'єднань може тільки суд.

Кононенко П. П. Делегітимація виборів у сучасних державах: досвід для України. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2024. № 1. С. 1–20.

У статті наголошено на тому, що делегітимація виборів стала актуальним питанням у багатьох країнах світу, зокрема в Україні. Порушення виборчої легітимності може суттєво підірвати довіру громадян до демократичних інститутів та влади загалом. Виокремлено політичні, соціальні, економічні та інші підходи до визначення терміна «делегітимація». Основна ідея полягає в тому, що якщо громадяни або ключові стейкхолдери вважають, що вибори або окремі етапи виборчого процесу не є справедливими, легітимними чи демократичними, то втрачається їхня підтримка та віра в систему. З'ясовано, що сутність виборчої делегітимації охоплює: втрату довіри, порушення процедур, відсутність прозорості у процесах, маніпуляції та підробки, сумніви у легітимності результатів. Виявлено низку ключових аспектів, пов'язаних із делегітимацією виборчих процесів, які можуть виникнути у різних країнах, зокрема в Україні. З'ясовано фактори делегітимації виборів, а саме: недостатня прозорість та чесність виборчих процесів, вплив корупції та неправомірних впливів на вибори, кіберзагрози та можливість маніпуляцій із виборчою інфраструктурою, недостатня участь громадян та їх низька довіра до виборчих систем. Запропоновано заходи для запобігання делегітимації: посилити кібербезпеку виборчих систем, забезпечити чесність та прозорість фінансування виборчих кампаній, залучати громадськість та міжнародних спостерігачів для моніторингу виборів, провести реформу законодавства для удосконалення правового регулювання виборів.

Константий О. В. Окрема думка як процесуальний засіб гарантування незалежності судді. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 1. С. 660–663.

У статті розглянуто питання окремої думки судді як процесуального засобу гарантування суддівської незалежності. На основі аналізу положень міжнародних та

національних актів права зроблено висновок, що здійснення суддею правосуддя незалежно є його професійним обов'язком, а також гарантією утвердження прав і свобод людини, авторитету судової влади в суспільстві. Право судді на викладення окремої думки визначено одним із допустимих засобів забезпечення «внутрішньої» суддівської незалежності поряд із належним рівнем винагороди за працю, наданням можливості повідомляти про втручання в діяльність до Вищої ради правосуддя тощо. З'ясовано, що в законодавстві України реалізовано модель відкритості змісту окремих думок суддів і Конституційного Суду України, і загальних судів. Підсумовано, що надання права на окрему думку судді будь-якого суду, опублікування змісту цих думок на вебсайті Конституційного Суду України та в Єдиному державному реєстрі судових рішень свідчать про демократизм побудови судової системи України. Зауважено, що у спосіб подання окремої думки суддя має можливість висловити свою власну професійну точку зору з питання належного способу застосування норм права у справі. Водночас вказано, що судді мають належним чином обґрунтувати свої окремі думки, подавати їх для опублікування в розумний строк, не використовувати для прикриття своїх недоброчесних вчинків, непроцесуальних відносин із учасниками справи. Наголошено, що керівники судів, інші судді, посадові особи будь-яких інших органів влади повинні утримуватися від втручання в конституційно і законодавчо гарантовану можливість суддів висловлювати окремі думки до рішень у справах, не вживати заходів для ініціювання суддівської відповідальності за подання окремих думок.

Кушнір І. П., Адамчук С. В., Демчик Н. П. Аналіз законодавчих ініціатив щодо реалізації принципу єдиного громадянства в Україні. *Інтернаука. Серія «Юридичні науки»*. 2024. № 3. С. 1–19.

У статті проаналізовано правові аспекти реалізації принципу єдиного громадянства України крізь призму проєкту Закону України «Про деякі питання у сфері міграції щодо підстав і порядку набуття та припинення громадянства України», який було внесено на розгляд до Верховної Ради України Президентом України 22 січня 2024 року. Зазначено, що особливої актуальності інститут громадянства набуває в умовах війни, відбиття збройної агресії іншої держави, адже саме на своїх громадян як людський ресурс для збройних сил та волонтерської діяльності може розраховувати держава. Іноземці та особи без громадянства не можуть нести перед державою, де вони постійно мешкають, конституційний обов'язок щодо її захисту. Зроблено висновок про те, що можливість громадянина України володіти множинним громадянством надається скоріше як виняток, ніж правило, оскільки відповідним законом чітко передбачено таку умову втрати громадянства України, як добровільне набуття громадянином України громадянства іншої держави. Акцентовано, що у проєкті Закону України «Про деякі питання у сфері міграції щодо підстав і порядку набуття та припинення громадянства України» міститься узаконення множинного громадянства всупереч нормам Конституції України. Сформульовано пропозиції щодо подолання можливих колізій у законодавстві про громадянство України.

Марцеляк О. В. Військовий омбудсман як інституційна гарантія захисту прав військовослужбовців (зарубіжний досвід). *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2024. Вип. 81. Ч. 1. С. 131–137.

Сьогодні в умовах російської агресії значно погіршився стан дотримання прав українських військовослужбовців, що вимагає удосконалення конституційно-правово-

го механізму їх захисту. Проаналізовано зарубіжний досвід розвинутих демократичних країн щодо вирішення проблеми ефективного забезпечення прав військових через запровадження спеціалізованих омбудсманів у справах збройних сил. Досліджено правову природу військових омбудсманів як спеціалізованих правозахисних інституцій, що позитивно зарекомендували себе в багатьох державах, історію їх запровадження, позитивні наслідки їх функціонування. Значну увагу присвячено моделям спеціалізованих омбудсманів у справах збройних сил: а) питанням їх законодавчого визнання і врегулювання статусу (на рівні конституції країни, закону чи підзаконного акта); б) щодо місця в механізмі державної влади (парламентські та виконавчі); в) моделям, які структурно входять до складу збройних сил; не входять до складу збройних сил, але уповноважені займатися тільки питаннями військових, та омбудсманам загальної компетенції, щодо яких законодавчо передбачено функцію захисту прав військово-службовців; г) одноосібним омбудсманам та колегіальним омбудсманівським службам; д) різноманітним моделям омбудсманів у справах збройних сил залежно від кола та специфіки їх повноважень. Зроблено висновок, що для України в умовах війни запровадження інституту військового омбудсмана не просто на часі — воно вкрай необхідне. Поява цієї інституції, з одного боку, доповнить наявні засоби захисту конституційних прав і свобод військових, з другого — сприятиме підтримці їх віри в справедливість, що загалом нейтралізує насторожене ставлення військовослужбовців до влади, пом'якшить конфлікти між державою, її органами і військовими.

Мельник І. С. Актуальні проблеми термінології законодавства про судоустрій України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 1. С. 664–667.

Статтю присвячено дослідженню проблемного питання термінології законодавства про судоустрій. Проведено правовий аналіз термінології, яку використовує Конституція України та Закон України «Про судоустрій і статус суддів України». Сформульовано висновок, що у Конституції України визначено зміст лише одного терміна — «Верховний Суд». Зміст усіх інших термінів, пов'язаних із судоустроєм, не визначено. Під час аналізу вказаного закону зроблено висновок, що законодавець не визначає чіткої різниці між двома термінами — «судоустрій» і «система судоустрою». Їх уживають як синоніми. Запропоновано відмовитися від словосполучення «система судоустрою» як невдалого і використовувати у законодавстві лише терміни «судоустрій» і «система судів». При цьому «судоустрій» є значно ширшим терміном, що охоплюватиме й термін «система судів». Проведено порівняльний аналіз термінології Конституції України та вказаного закону. Зауважено, що відповідно до Конституції України базовими принципами побудови системи судів в Україні є принципи територіальності та спеціалізації. Закон містить ще один базовий принцип — інстанційності. Запропоновано формулювати систему судів України в законодавстві у спосіб відтворення у їх найменуваннях усіх цих трьох базових засад. Охарактеризовано окремо кожну з наведених засад на предмет побудови системи судів України з філологічно правильними їх найменуваннями. Під час аналізу цих засад звернуто увагу на окремі проблеми, пов'язані з філологією: необхідність приведення системи судів України до нового територіального устрою України, нелогічність побудови структури Верховного Суду, відсутність у найменуванні Верховного Суду найменування держави України, дискусійні аспекти використання терміна «загальні суди». За наслідками дослідження запропоновано внести зміни до Конституції України і вказаного закону, запропоновано власне бачення філологічно і юридично коректного формулювання системи судів у законодавстві України.

Надточієва А. П. Закон про лобіювання: виклики на шляху до європейської інтеграції. Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. 2024. № 40. С. 132–140.

У статті досліджено виклики та перспективи законодавчого регулювання лобізму в Україні в контексті євроінтеграційних зусиль. Висвітлено історію лобізму в країні, проаналізовано сучасний стан законодавчих ініціатив та обговорено важливість ухвалення ефективного закону, що відповідатиме міжнародним стандартам. Автор зосереджується на необхідності прозорості та добросовісності в лобістській діяльності, вказуючи на зміни у сприйнятті лобізму суспільством і науковою спільнотою. У статті розглянуто законодавче регулювання лобістської діяльності в Україні в контексті євроінтеграції. Отримані результати виявили значні прогалини в українському законодавстві щодо лобіювання, зокрема відсутність чітких визначень, недостатнє розмежування між лобіюванням та адвокацією, а також потребу в більш прозорих механізмах регулювання. Обговорено нещодавню законодавчу пропозицію щодо етичного лобіювання та її критику за неповне виконання рекомендацій Ради Європи та ОЕСР. Виявлено недоліки у визначенні термінів та методів лобіювання в українських законопроектах, що не повною мірою враховують рекомендації Європейського Союзу та міжнародних організацій. Визначено ключові аспекти для доопрацювання в законодавстві з метою зменшення корупційних ризиків та підвищення прозорості лобістської діяльності. Зазначено, що для успішної євроінтеграції та забезпечення демократичної участі громадськості у процесі ухвалення рішень потрібно ухвалити ефективний закон про лобіювання. Законопроект має враховувати міжнародні стандарти, забезпечувати чітке визначення понять та механізмів регулювання, а також передбачати санкції за порушення встановлених правил.

Нояк М. В. До питання про юридичні гарантії права людини на мир. Наукові інновації та передові технології. 2024. № 2 (30). С. 686–696.

Актуальність досліджуваної теми викликана, насамперед, реаліями сьогодення, які пов'язані з повномасштабним вторгненням РФ на територію України, що ставить перед державою першочергове завдання збереження життя і здоров'я людини. Цього повною мірою можна досягти тільки під час миру, тобто способу існування, коли всі члени суспільства можуть користуватися своїми правами людини. Стабільний і довготривалий мир та безпека можуть бути отримані тільки тоді, коли всі права людини будуть реалізовані і підкріплені юридичними гарантіями, без яких такі права перетворюються на своєрідні «заяви про наміри». Зазначено, що юридичні гарантії права на мир, як і інші права та свободи людини, у своїй системі (у міжнародному і національному вимірах) можуть містити такі складові: 1) інституційні гарантії, що пов'язані з функціонуванням органів, діяльність яких спрямована на охорону і захист права людини на мир і реалізується на підставі документального комплексу, створеного на національному, регіональному та міжнародному рівнях; 2) процесуальні, які застосовують у момент звернення до уповноважених органів за умов виникнення для особи загрози позбавлення її права на мир (реалізують у судових інстанціях або через звернення до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини); 3) матеріальні, виражені у вигляді права особи на компенсацію збитків, спричинених порушенням її прав. Зауважено, що єдиним інструментом впливу з боку міжнародної спільноти на росію як агресора є санкції, які не змогли забезпечити потрібної ефективності. Відтак вбачається актуальним розроблення Міжнародного санкційного кодексу, який встановлював би

жорстку систему покарань у разі порушення імперативних норм міжнародного права, в тому числі за сприяння агресору іншими країнами обходити таке покарання, і міг би слугувати «запобіжником», тобто реальним розумінням того, що від агресії найбільше втрачає сам агресор.

Стефанчук М. О. Зміст права людини на охорону здоров'я. Аналітично-порівняльне правознавство. 2024. № 1. С. 138–143.

Автор статті розкриває зміст права людини на охорону здоров'я. Досліджено відмінність понять «право на здоров'я» та «право на охорону здоров'я», надано визначення цих понять. У статті проаналізовано міжнародні нормативні акти, які закріплюють право на здоров'я, та досліджено систему національного законодавства у сфері захисту права на охорону здоров'я. Проаналізовано законодавство Польщі, Португалії, Угорщини, Італії, Чехії та Естонії, визначено відмінності у їх правовому регулюванні цього питання. Визначено три ключових зобов'язання держави щодо права на охорону здоров'я: поважати, захищати та виконувати покладені на неї обов'язки. Наголошено на необхідності ухвалення розробленого проєкту стратегії розвитку системи охорони здоров'я до 2030 року, який уже оприлюднено для публічного обговорення, з метою розвитку медичної системи держави, сприяння здоров'ю та добробуту громадян через забезпечення справедливого доступу до якісних медичних послуг, побудови стійких систем охорони здоров'я. Визначено пріоритетні напрями розвитку вітчизняної системи охорони здоров'я. Встановлено, що зміст права на охорону здоров'я полягає в забезпеченні державою розмаїття сприятливих умов, доступних та якісних товарів та послуг, необхідних для найвищого досяжного рівня здоров'я, через забезпечення доступу до закладів охорони здоров'я, якісних товарів і послуг на недискримінаційній основі, безпечного навколишнього середовища, а також встановлення відповідальності за порушення прав людини у сфері охорони здоров'я.

Фулей Т. І. «Право на довідку»: погляд крізь призму суті «прав і свобод». Юридичний науковий електронний журнал. 2024. № 1. С. 70–76.

У статті авторка привертає увагу до феномена успішного захисту своїх прав суб'єктами, що мають спеціальний статус, зумовлений їх перебуванням на публічній службі («спецсуб'єктами»), та пропонує серйозно поглянути (відсилаючи до назви відомих книги Р. Дворкіна) на «права», за захистом яких вони звертаються до суду. Аналіз рішень Верховного Суду у зразкових справах, зокрема мовних зворотів, які у них використано (таких як «право на перерахунок», «право на отримання довідки відповідної форми та змісту» та подібних), актуалізує питання, чи є вимоги «спецсуб'єктів» щодо розміру конкретних виплат (пільг, компенсацій та інших складових їх «соцпакету») «правами», зокрема «правами людини», та наскільки формулювання, які позивачі та суд використовують для їх позначення, є доречними та відповідають суті таких вимог. Ґрунтуючись на юридичних позиціях Конституційного Суду України щодо зумовленості особливості статусу спеціальних суб'єктів виконанням ними конституційно значущих функцій, а потреби в додаткових гарантіях їх соціального захисту — особливостями роботи та підвищеними вимогами до професійної придатності, фахових та інших якостей, у статті обґрунтовано думку про безпідставність та недоречність іменування таких вимог «правами». Ураховуючи, що однією з основних ознак «прав» є рівність — права є рівними для усіх, щодо них не може бути привілеїв та обмежень, у статті продемонстровано, що про право на соціальний захист йдеться

лише коли це стосується усіх громадян / кожного громадянина, а стосовно додаткових складових соціального захисту «спецсуб'єктів» йдеться не про права, а про пільги, привілеї та компенсації, і на їх позначення необхідно використовувати іншу термінологію, яка б адекватно відображала суть таких вимог. Наголошено, що іменування «правами» вимог на кшталт перерахунку розмірів виплат або видати довідку знецінює концепцію «прав і свобод» як таку. Зауважено, що мова впливає на формування світогляду, а мовні звороти, які використовує Верховний Суд у своїх рішеннях, є взірцями для наслідування іншими суддями, їх тиражують медіа, вони формують суспільну правосвідомість про суть прав.

МОНОГРАФІЇ, МАТЕРІАЛИ КОНФЕРЕНЦІЙ ТА ІНШІ ВИДАННЯ

Біла книга підготовки та проведення повоєнних виборів. Частина I : [проект станом на 22 січня 2024 р.] / А. Шушковська, Ю. Кириченко, Д. Ковриженко [та ін.]. Київ : Центр політико-правових реформ, 2024. 37 с.

Біла книга містить план дій щодо вирішення проблемних питань проведення повоєнних виборів та рекомендації для залучених до виборчого процесу сторін. Серед іншого, рекомендації містять перелік запропонованих рішень до найбільш актуальних проблем, які мають бути вирішені до оголошення виборчого процесу, з аргументацією щодо необхідного часового проміжку для їх реалізації.

Камінська Н. В., Остудімов Б. Забезпечення енергетичної безпеки: теоретичні, міжнародно-правові та конституційно-правові засади : монографія. Київ : КНТ, 2024. 250 с.

Монографію присвячено дослідженню сучасної парадигми міжнародно-правового і конституційно-правового забезпечення енергетичної безпеки, заснованої на комплексному і міжгалузевому вивченні феномену енергетичної безпеки, та обґрунтуванню на цій основі положень, визначень, висновків, пропозицій та рекомендацій, спрямованих на удосконалення теоретичних засад, міжнародно-правового і конституційно-правового регулювання в Україні.

Конституції країн світу: Республіка Ірландія, Ісландія, Республіка Австрія, Республіка Молдова / уклад.: О. В. Коротюк, О. В. Лавринович; пер. з офіц. тексту В. С. Станіч. Київ : ОВК, 2024. 358 с.

У книзі представлено повні тексти конституцій Республіки Ірландія, Ісландії, Республіки Австрія, Республіки Молдова у чинній редакції. Текст викладено українською мовою.

Конституційне право України : посібник для підготовки до іспитів / Т. М. Слінько, І. І. Дахова, Л. І. Летнянчин [та ін.]. Вид. 8-ме, переробл. та допов. Харків : Право, 2024. 372 с.

Посібник підготовлено відповідно до Програми навчальної дисципліни «Конституційне право України». У ньому висвітлено основні питання до іспиту для студентів бакалаврату закладів вищої освіти. Ураховано новітнє законодавство, практику Конституційного Суду України, а також практику Європейського суду з прав людини.

Конституційний процес : навчально-методичний посібник / Національний університет «Одеська юридична академія», Кафедра конституційного права; уклад.: В. Панасюк, Ю. Бальцій, І. Глиняний. Одеса : Фенікс, 2024. 80 с.

Навчально-методичний посібник містить матеріали за такими темами: референдний процес; виборчий процес; правотворчий процес; організація та порядок роботи Президента України; організація і порядок роботи Кабінету Міністрів України, конституційно-юрисдикційний процес, конституційно-процесуальні засади набуття та припинення громадянства України; статус біженця, особи, яка потребує додаткового або тимчасового захисту. Для забезпечення процесу оволодіння ключовими компетентностями та досягнення результатів навчання у посібнику, крім теоретичних відомостей, подано завдання до практичних занять та контрольні запитання.

Олексіук Т. Вплив громадянського суспільства України на збереження та зміцнення права на доступ до інформації під час війни / Міждисциплінарний науково-освітній центр протидії корупції, USAID, Центр демократії та верховенства права [та ін.]. Київ : Національний університет «Києво-Могилянська академія», 2024. 24 с.

Цей аналітичний документ має на меті вивчення внеску громадянського суспільства в забезпечення доступу до публічної інформації в контексті повномасштабної збройної агресії проти України, містить огляд викликів, що постали перед громадянським суспільством, а також досягнень громадських організацій та ініціатив у сфері доступу до інформації в період, що передував повномасштабній збройній агресії, та протягом 2022–2023 років. Дослідження також пропонує рекомендації ключовим стейкхолдерам: розпорядникам публічної інформації та представникам громадянського суспільства.

Парламент в умовах війни: приклад України / Програма USAID «РАДА: Наступне покоління»; В. Венгер, С. Івасик, Б. Дорошенко, М. Бондар. Київ : Верховна Рада України, 2024. 84 с.

У цьому звіті, підготовленому групою експертів Програми USAID «РАДА: Наступне покоління», представлено емпіричні дані щодо роботи Верховної Ради України за період 10-ї сесії (дані охоплюють період із 5 вересня 2023 року до 5 лютого 2023 року). Зазначено, що робота парламенту в умовах війни є доволі непростим завданням і в організаційному, і в конституційно-правовому аспекті. Колегіальний характер роботи законодавчого органу та природа парламентських процедур органу вимагають спеціальних зусиль для організації його роботи в таких екстраординарних обставинах, як війна. З огляду на це конституційне регулювання в багатьох країнах передбачає часткове делегування нормотворчих функцій від парламенту іншим органам влади. Українське законодавство жодних винятків чи можливостей для делегування законодавчих повноважень не передбачає. Відповідно до Конституції України Верховна Рада України може і повинна працювати навіть в умовах воєнного стану. Стаття 92 Конституції України передбачає велику кількість сфер (питань), регулювання яких можливе тільки у спосіб ухвалення законів парламентом. Тому відсутність дієвого парламенту навіть в умовах війни призвела б до значних складнощів для всієї національної правової системи.

Права людини: методологічний, гносеологічний та онтологічний аспекти : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 75-річчю проголошення Загаль-

ної декларації прав людини (м. Дніпро, 5 грудня 2023 р.); уклад.: І. А. Сердюк, М. П. Войтюк. Дніпро : Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2024. 382 с.

Збірник містить матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, в якій взяли участь представники понад 30 державних органів, установ, громадських організацій, закладів вищої освіти, а також міжнародних і зарубіжних інституцій. Тематика публікацій охоплює широке коло питань, які стосуються проблематики методології дослідження прав і свобод людини, а також інших, пов'язаних із ними соціальних феноменів, міжнародних стандартів дотримання прав людини та їх імплементації в національну правову систему, удосконалення міжнародних і національних механізмів реалізації, охорони та захисту прав людини, дотримання прав людини під час міждержавних збройних конфліктів, війни в Україні тощо.

Савчин М. В. Конституція: люди та інституції (SWOT-коментар). Київ : Юрінком Інтер, 2024. 680 с.

Монографію видано у форматі SWOT-коментаря Конституції України. Цей коментар має три цілі дослідження: по-перше, наскільки приписи Конституції України забезпечують інституційну спроможність держави та ефективний і дієвий захист прав людини; по-друге, яка існує юриспруденція Конституційного Суду України, Європейського суду з прав людини та деяких органів конституційної юстиції зарубіжних країн із відповідних питань; по-третє, наскільки адекватно й ефективно конкретизовано і розвинуто конституційні принципи у положеннях поточного законодавства. Традиційний підхід у коментуванні тексту Конституції України через приписи законів є неспроможним, оскільки людей цікавить такий коментар із погляду оскарження положень законів у Конституційному Суді України через звернення із конституційним поданням чи конституційною скаргою. Акцент зроблено на інституційній спроможності держави, яка має мати достатньо ресурсів задля забезпечення захисту людських прав на засадах поваги до людської гідності, свободи, рівності, верховенства права та додержання належної правової процедури.